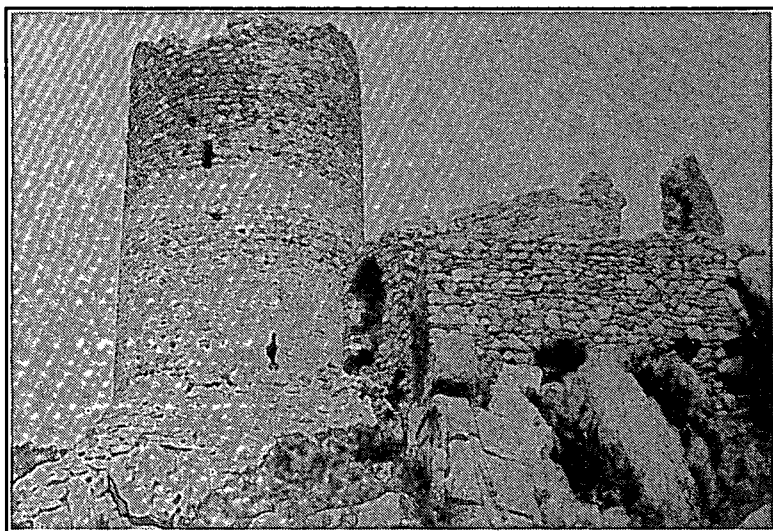

Imatges del nostre castell de Burriac serveixen a Jaume Lladó i Font per parlar dels castells roquers, dels senyals de guaita, de les torres i dels merlets.

Jaume Lladó i Font, mataroní resident a Perpinyà, va ésser fins a la jubilació Conservador d'Antiguitats del Departament dels Pirineus Orientals.

LA MUNTANYA I EL CASTELL DE BURRIAC

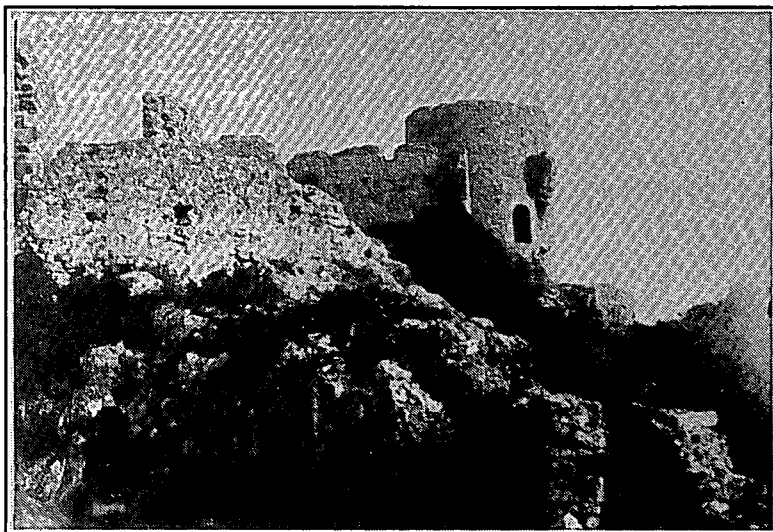
Per a la gent d'aquesta part del Maresme, la muntanya de Burriac representa un marc familiar que presideix els quefers de cada dia que, en estreta òsmosi, es fon dins l'univers de les inquietuds ciutadanes.

La forma piramidal de la muntanya, coronada pels nuclis granfítics descarnats que formen el seu cim, s'albira des de lluny. Més enllà en el temps fou també excel·lent mirador i lloc de refugi per a l'home que poblà el seu entorn.

Els blocs metamorfoats del cim, partits per l'erosió, esdevingueren abrics de fortuna que, almenys en el neolític, ja eren utilitzats. Alguns ganivets de sílex, fragmentats, i una destrat de basalt partida, així ho confirmen.

El topònim que identifica la muntanya, com tots aquells que acaben en AC, evoca reminiscències cèltiques, cosa que també passa amb el de la veïna Estrac. I un escampall de terrissa i d'altres elements en el sòl dels seus flancs indica l'antigor i la persistència de poblament a l'indret.

El lloc, per les seves idònies condicions per a ésser habitat, abrigà, com és sabut, un dels poblats pre-romans amb més densitat de la costa, que es va escampar vers indrets veïns com el Turó

El castell de Burriac (1906)

dels Oriols, les Brolles de l'Abril, el Turó de Gironella i Montcabrer. Ho palesen els vestigis que en aquests indrets es troben. El poblat de Burriac era el rovell de l'ou d'aquest nucli de població.

Creiem que no ens hauria pas d'estranyar que fos conegut pel topònim cèltic de Burriac, que ha arribat fins als nostres dies. Fou identificat més tard amb el de la Ilduro de les monedes. Però fa de mal comprendre el trasllat d'un topònim, en aquest cas a l'àrea del lloc que ocupà Iluro, més i tot considerant que el poblat de Burriac seguí habitat a l'època romana i que no es va despoblar fins temps més tard.

Si la vessant de la muntanya a la solana oferia redós per als seus habitants, el cim al era lloc de guaita natural i possiblement l'acròpoli del poblat.

La implantació del castell medieval esborrà tota mena de vestigis anteriors, però l'activitat en el planell, a l'antiguitat, queda palesa a través dels materials arqueològics fragmentats que s'hi troben enterrats i que confirmen la seva utilització.

Pellicer creia que la torre actual podia ésser de factura romana (1), asseveració que no compartim, car la tècnica de construcció que ofereix correspon

a la dels altres murs del castell. Per altra part, no hem notat en el seu basament cap indicatiu que indiqui una represa damunt de restes anteriors.

En canvi, la Torrassa del Moro, al terme de Llinars, és un clar exemple de construcció mixta. L'*opus quadratum* romà, amb carreus ben tallats formant vuit enfilades, sosté una represa d'obra posterior, quedant ben delimitades les dues tècniques de construcció.

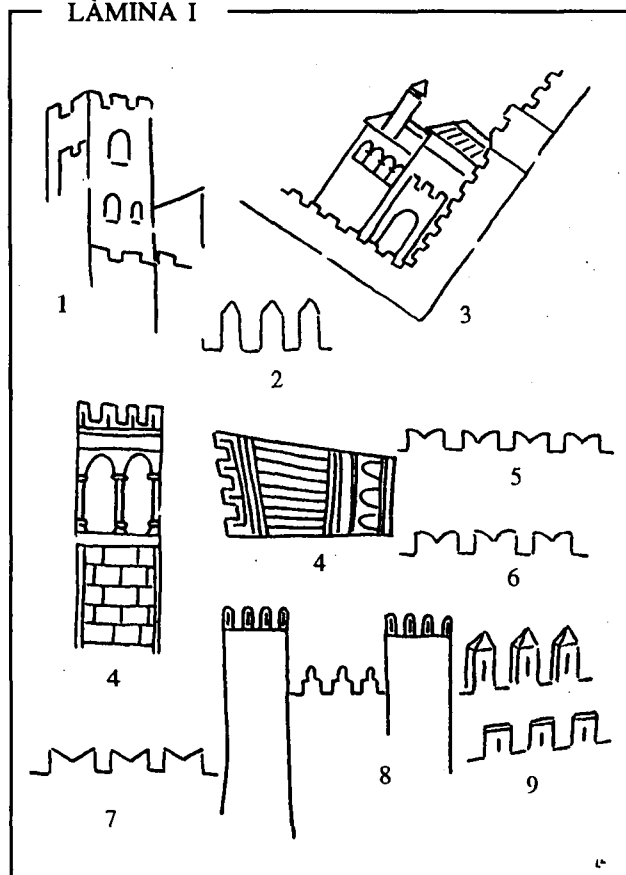
El castell de Burriac, en els seus primers temps, era considerat com a castell roquer, amb funció de lloc de guaita i de senyals.

En un manament fet el 20 de febrer de 1432 pel rei Alfons el Magnànim a l'adreça del procurador reial dels comtats del Rosselló i de la Cerdanya (2), el monarca disposa que els castellans dels *castells roquers*, en temps de guerra, tinguin cura de guardar-los personalment, amb la vigilància i l'atenció degudes.

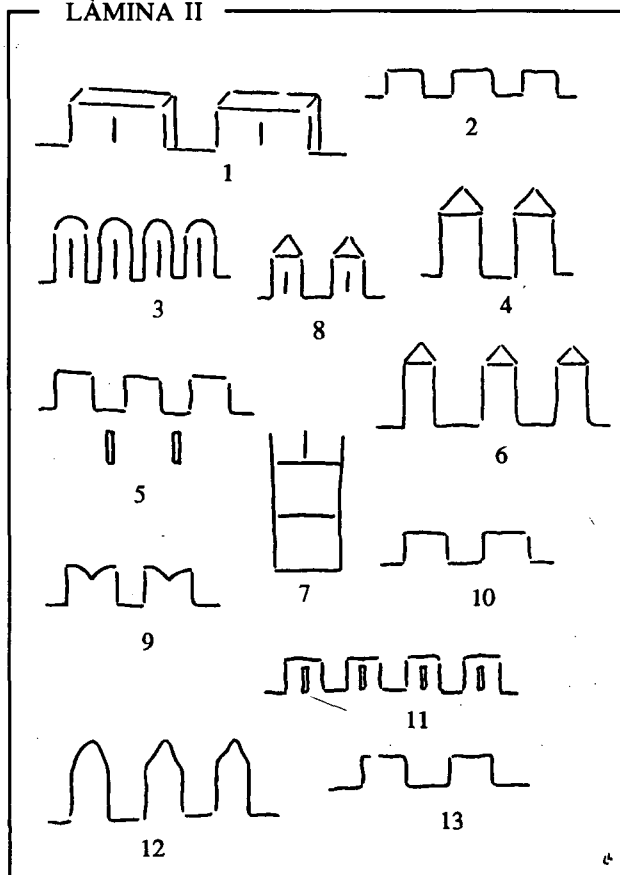
En el cas dels comtats esmentats les incursions podien venir dels límits fronterers amb el reialme veí; al castell roquer de Burriac l'alerta podia venir especialment de l'horitzó marítim.

La comunicació, mitjançant senyals, era establerta a través d'una xarxa de punts d'observació,

LÀMINA I

LÀMINA II

materialitzada per castells i torres de guaita disposats en els llocs més adients. No en manquen pas vestigis a la nostra costa i serralada litoral.

La transmissió dels senyals era feta, de dia, mitjançant *fumades*, i amb foc a la nit, utilitzant un codi convencional. Així ho trobem en l'ordre donat pel lloctinent del capità general dels comtats del Rosselló i de la Cerdanya el 30 d'octubre de 1428 (3).

S'hi disposa que, des dels castells i torres fortificades, es guaiti amb la màxima atenció, tant de dia com de nit, per poder localitzar el pas o la possible entrada de gent d'armes. Indica que, si es dóna el cas, de dia, es faci una fumada, arborant al seu costat un llençol blanc. Si el nombre de cavallers o de peons és superior a cinc-cents, és dit que es facin tres fumades separades. També explica que, si la incursió és feta de nit, el senyal es faci amb una foguera, o amb tres, si el nombre és superior als cinc-cents. I s'afegeix que, una vegada els senyals siguin fets, es tiri el foc a baix de la torre.

Aquests senyals eren anomenats *faraons* (4) i els servents encarregats de fer-los eren coneguts com a *faraoners*. Al castell reial de Perpinyà n'hi havia quatre que l'any 1386 cobraven cadascú un sou anual de 18

lliures de Barcelona. Rebien també, a part, 50 sous per a la compra de rostoll o herba seca.

El rostoll era humitejat per fer els senyals de dia, permetent així d'aconseguir el màxim de fumera. I a la nit, ja es comprèn, era utilitzat ben sec, perquè cremés bé.

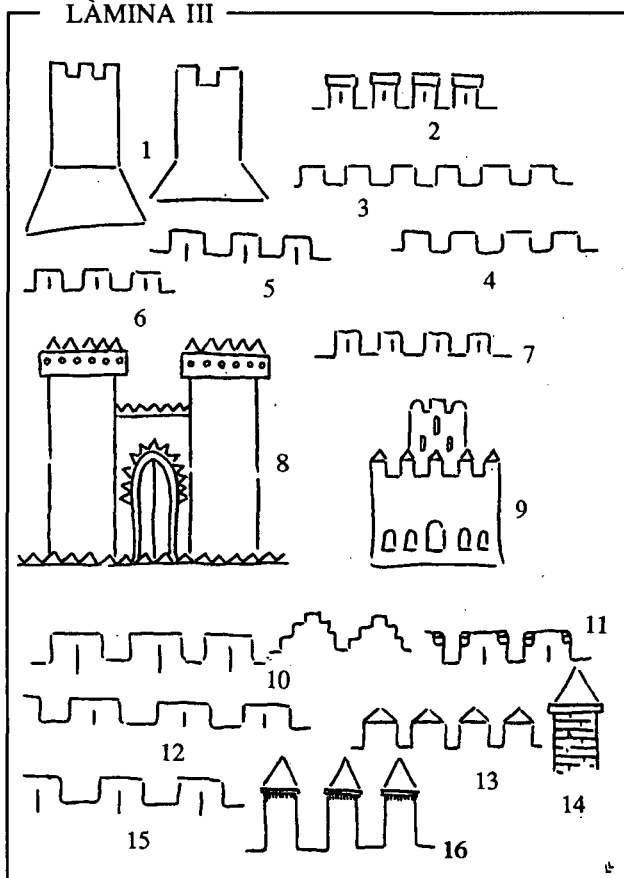
L'enginy utilitzat per fer els senyals era una mena de teiera de ferro, sostinguda per uns tres peus, i era conegut per gàbia. En diversos inventaris dels estris i armaments existents als castells reials es troben esmentades les *gàbies de fer faraons*.

La torre de la força o del castell, com és el cas del de Burriac, era també, a més de lloc d'observació, lloc de refugi amb un accés molt limitat i fàcil de protegir.

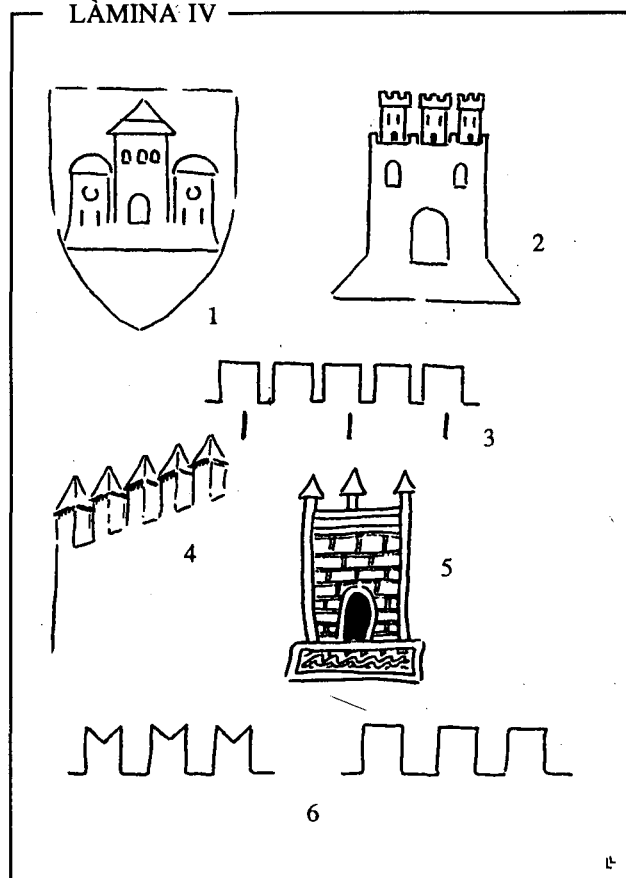
Des del seu interior la defensa s'efectuava mitjançant les sageteres o espitlleres que la contornejaven i des de la part superior per la coronada de merlets. A Burriac els merlets avui han desaparegut totalment, per tant ignorem la forma que tenien.

No existeix una cronologia definida dels diferents tipus de merlets a casa nostra. Es pot dir que eren fets a caprici del temps i dels homes.

LÀMINA III

LÀMINA IV

N'esmentarem alguns exemples.

El merlet senzill, formant un rectangle alternat, el trobem representat en els relleus de la columna dedicada a Trajà (segle II abans de J.C.) i també al pont romànic de Besalú, i, més posteriorment, al campanar de Cuixà.

El que és format també per un rectangle, però amb una espitllera en la seva part central, el podem observar en unes miniatures de la Bíblia de Sant Pere de Roda (segle XI), i també el trobem al monestir de Santes Creus (segle XIII) i a la *Cité* de Carcassona.

Un altre model de merlet era constituït per un seguit de rectangles, amb o sense espitllera en la seva part central, damunt d'un cinturó d'obra que, sobresortint, contornejava el mur o la torre, i que reposava damunt de mènsules, senzilles o doblades, formant així un seguit de matacans. Esmentarem com a exemples el coronell del castell de Santueri, el de la torre del castell de Bellver, el de la torre dels Encantats, terme d'Arenys, sobre Caldetes, i, més posterior, el de la masia fortificada de Can Palauet, a Mataró.

Alguns coronaments de merlets, de les mateixes característiques que els anteriors, tenen mènsules de pedra en les seves extremitats, a vegades les

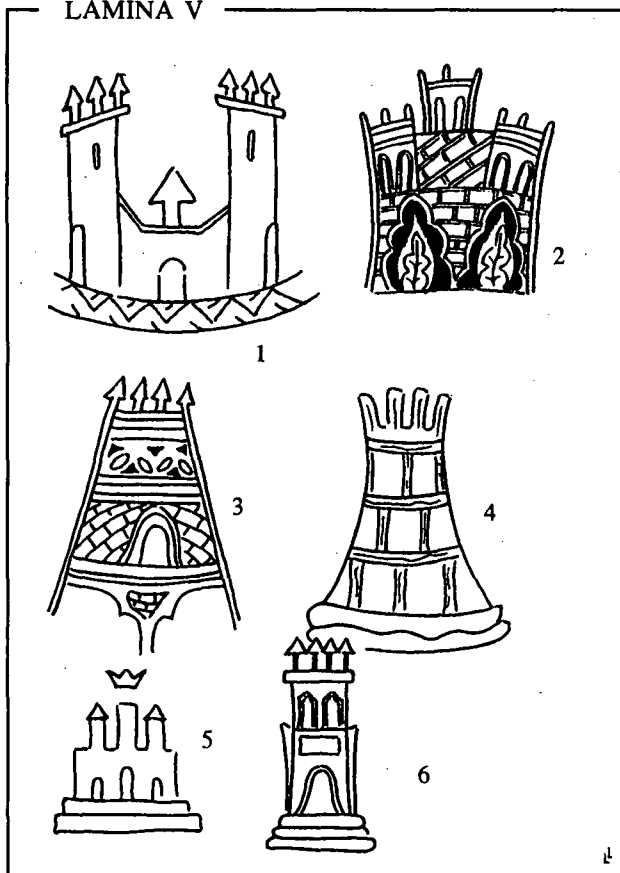
superiors, altres les inferiors. Entre mènsula i mènsula col·locaven els *mantellets* o planxes de fusta que protegien els espais buits que quedaven d'un merlet a l'altre. Aquest sistema el trobem al castell de Vilassar de Dalt, al monestir de Poblet, i també a molts altres indrets.

Per últim, esmentarem el merlet de forma allargassada, acabat amb forma piramidal en la seva part superior. Potser és el que s'ajusta més a una època determinada, ja que és utilitzat especialment durant els segles XII, XIII i XIV. D'origen àrab, el trobem als castells de Torroella de Montgrí, de Perpinyà i de S'Almudaina, a la Ciutat de Mallorca. Com a motiu decoratiu també abunda en les ceràmiques dels segles XIV i XV, de Paterna i de Terol, respectivament.

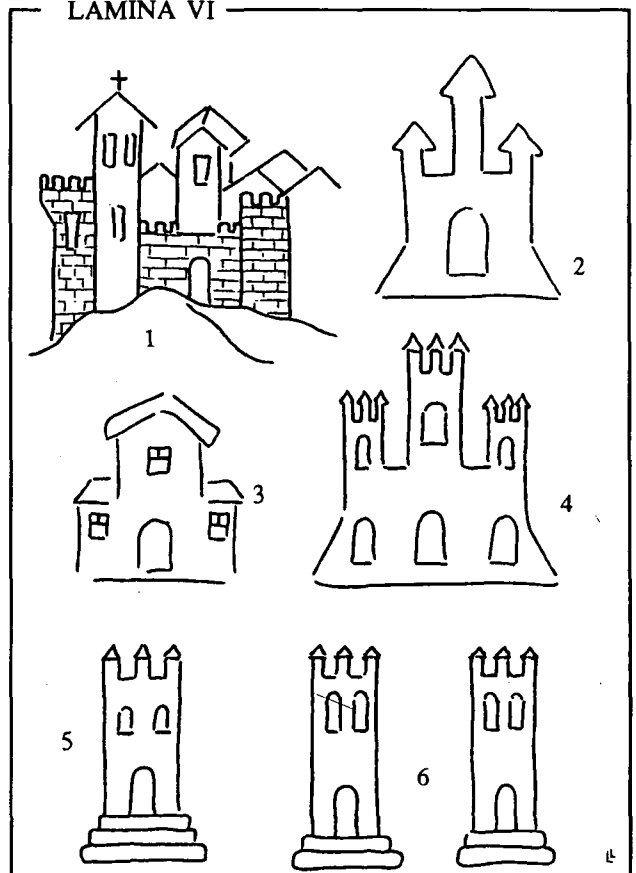
A la part baixa de la torre del castell de Burriac s'observen unes espitlleres per a ús d'arc o ballesta, que foren adaptades, més endavant, per a armes de foc. Les espitlleres que la contornegen en la seva part superior, més petites, són posteriors i deuen correspondre a l'últim període del castell.

L'accés a la terrada, o part superior de la torre, es feia mitjançant una escala de mà, de fusta, i malgrat la seva reduïda superfície, era aprofitada,

LÀMINA V

LÀMINA VI

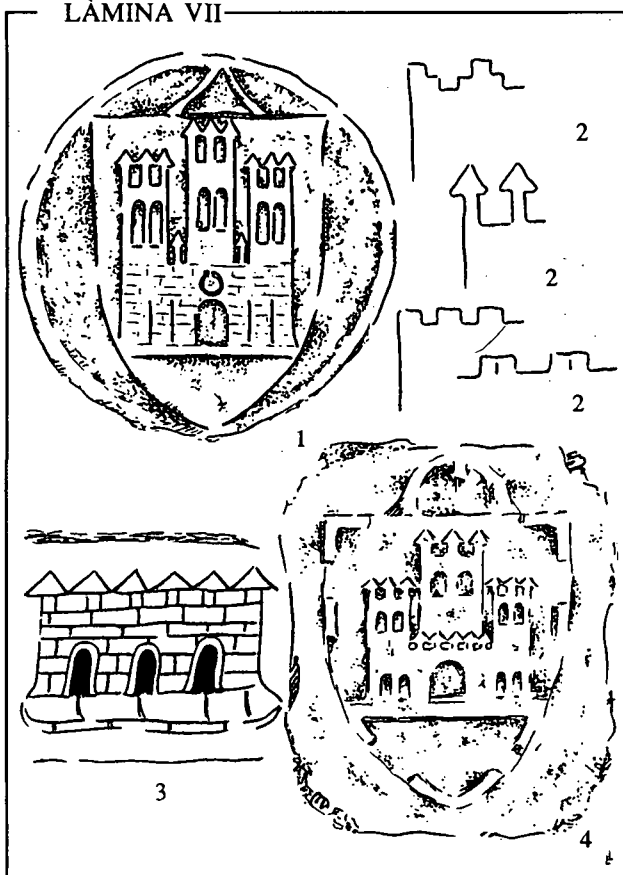
com la resta de teulats i de terrades, per a la recollida d'aigua de pluja que alimentava la cisterna o safareig que encara es pot veure als seus peus. Així mateix ho trobem descrit en un projecte d'obres del castell de Llívia. (5)

Aquest sistema era utilitzat generalment en tots els castells o torres fortificades emplaçades en llocs alterosos. Correntment la cisterna es situava al bell mig del pati o *aire* del castell, i en moltes torres fortificades aïllades es trobava dessota mateix de la planta de la torre. En el cas de Burriac, la irregularitat de la implantació va motivar que fos situada al costat de la torre.

Finalment hem de dir que el nostre castell, de la seva condició de castell roquer, lloc d'observació i de guarda, amb el temps evolucionà fins a convertir-se en residència de notabilitats feudals, com Pere Joan Ferrer. La incidència va motivar successives reformes i ampliacions, i entre elles el mur que abrigava la finestra coronella del segle XV, arrencada fa temps per uns vàndals. Els vestigis que hi resten es van esmicolant, més per l'acció dels homes que per la dels agents naturals.

* * *

LÀMINA VII

La muntanya de Burriac, pel seu perfil familiar i per tot el que abriga, és símbol i compendi del nostre passat.

Fa uns mesos vàreu tenir ocasió de veure en la coberta d'una revista local (6) una magnífica fotografia del castell il·luminat.

L'encomiàstica iniciativa fou portada a terme per uns joves de Cabrera, que amb esforç i enginy, bravant el mal temps, assoliren una gesta ciutadana *que lluny de les accions fetes per assolir ressò polític és una mostra de què, amb pocs mitjans i unes quantes idees, es pot generar un gran detall col·lectiu*, com deia el pòrtic de la revista.

Accions com la d'aquests joves, que de temps en temps sacsegen la letargia de l'esperit, s'han de felicitar, perquè amb el que ells en diuen *un poema visual* desvetllen la consciència col·lectiva.

Ja fa anys, un altre jove, imbuït amb el mateix esperit, va fer també un intent d'aquesta índole. De la seva empresa avui resten solament dos xiprers al peu d'una torre, o el que en resta, del poblat. I, com a record, s'emportà una lesió vertebral i el regust de la fallida d'un noble intent.

Seria hora que aquest lloc, la muntanya i el poblat pre-romà de Burriac, *el més remenat de Catalunya* com deia l'amic dels joves, el Dr. Serra-Ràfols, despertés l'atenció i el respecte que es mereix, tal com ahir es va fer a Ullastret i ara al del Molí de l'Espígol, a Tornabous.

Jaume Lladó i Font

LÀMINA I

- 1 - Presa de Besiers segons un manuscrit del segle XIII. Detall.
- 2 - Mural de la Casa Berenguer d'Aguilar al carrer de Montcada de Barcelona. Detall de la conquesta de Mallorca. Segle XIII.
- 3 - Pla de la ciutat de Jerusalem. Detall. Segle XII. Biblioteca Municipal de Cambrai.
- 4 - Miniatura de la Bíblia de Sant Pere de Roda. Segle XI. Biblioteca Nacional. París.
- 5 - Gènova. Segle XIV.
- 6 - Detall d'una muralla d'Avinyó. Mural de la Capella de Sant Marçal (1345).
- 7 - Representació de la ciutat de Jerusalem. Miniatura veneciana. Segle XIII.
- 8 - Miniatura del Beatus de Girona (975).
- 9 - Retaule de Sant Jordi. Segle XIV. Palau Episcopal de Ciutat de Mallorca.

LÀMINA II

- 1 - Absis fortificat de Sant Miquel de Fluvià.
- 2 - Pont romànic de Besalú.
- 3 - Kairouan. Segle IX.
- 4 - Castell d'Oleta (Conflent). Segle XIV.
- 5 - Torre dita *dels Senyals*. Sant Feliu de Guíxols.
- 6 - Castell de Torroella de Montgrí. Segle XIII.
- 7 - Senyal de picapedrer. Segle XIV. Castell Reial de Perpinyà.
- 8 - Yihan Kale, Antioquia. Segle XIII.
- 9 - Columbari del Habis. Jordània. Refecció posterior.
- 10 - Castell de Byblos. Líbia. Segle XII.
- 11 - Monestir de Santes Creus.
- 12 - Campanar de Millàs (Rosselló).
- 13 - Campanar de l'Abadia de Sant Miquel de Cuixà. Refecció posterior.

LÀMINA III

- 1 - Marques de picapedrer. Segle XIV. Castell Reial de Perpinyà.
- 2 - Baix relleu. Llac Nenni. Roma.
- 3 - Columna de Trajà (113 abans J.C.).
- 4 - Detall d'un fresc. Segle XIV. Siena.
- 5 - Gravat representant un pla de la ciutat de París. Segle XIV.
- 6 - Detall d'un fresc de la regió de Siena. Segle XIV.
- 7 - Mosaic de Sant Apolinar Nou. Segle V. Ràvena.
- 8 - Relleu assiri d'una vila (669).
- 9 - Relleu existent a la Catedral de Sevilla. Segle XIII.
- 10 - Monestir de Santes Creus.
- 11 - Monestir de Santa Maria de Poblet.
- 12 - Castell de la Torre Cerdana (Cerdanya Oriental). Segle XIII.
- 13 - Murallès de la ciutat d'Àvila.
- 14 - Barbacana del Castell Reial de Perpinyà. Segle XIV.
- 15 - La *Cité* de Carcassona.
- 16 - Son Almudaina. Ciutat de Mallorca.

LÀMINA IV

- 1 - Relleu d'un banc de l'església de Palaldà (Vallespir) Segle XVII.
- 2 - Armes dels Dezcatllar (Rosselló).
- 3 - Castell de Siloes (Portugal).
- 4 - Castell d'Evora (Portugal).
- 5 - Fons de plat, decorat amb verd manganès, de Paterna. Segle XIV.
- 6 - Palazzo Vecchio. Florència.

LÀMINA V

- 1 - Fons de plat decorat amb blau de Paterna. Segle XIV.
- 2 - Fons de plat decorat amb verd manganès de Paterna. Segle XIV.
- 3 - Fons de plat decorat amb verd manganès de Paterna. Segle XIV.
- 4 - Fons de plat decorat amb verd manganès de Manresa. Segle XIV.
- 5 - Fons de plat decorat amb verd manganès de Terol. Segle XV.
- 6 - Socarrat de Paterna. Segle XV.

LÀMINA VI

- 1 - Retaule del Rosari. Església d'Espirà de Conflent (1702).
- 2 - Relleu de l'església de Catllà (Conflent).
- 3 - Relleu de l'església de Palau del Vidre (Rosselló).
- 4 - Armes de la ciutat de Cotlliure.
- 5 - Armes de la vila de la Tor de Querol.
- 6 - Armes de Vilafranca de Conflent existents a l'església.

LÀMINA VII

- 1 - Clau de volta de l'església del convent dels Dominicans Perpinyà).
- 2 - 3 - 4 - Detall de relleus existents al claustre de la Catedral d'Elna (Rosselló).
- 4 - Element d'un artesonat medieval. Perpinyà.
- 5 - Armes del vescomtat de Castellnou. Museu H. Rigaud. Perpinyà.

NOTES.

1.- PELLICER, J.M. *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro.*

2.- *N'Alfons per la gràcia de Déu rey ... al amat conseller e procurador reyal nostre en los comtats de Rossello e de Cerdanya ... com nostra voluntat e intenció sia que los castellans de los castells roquers dels dits comtats, quis acostumen gardar en temps de guerra e de sospita, per algunes rahonables causes e novitats que no curam a present explicar, stiguen personalment en los castells a aquells anomanats, els ab la vigilància solitud e diligència que la necessitat requer e són tenguts a fi que de aquells nos pusquen retre bon compte, vos dehim e manam expressament... los dits castellans avisats de nostra voluntat ...*

Dada a Barchinona a XX dies de ffebrer en lany de la Nativitat de Nostre Senyor 1432.

BIBLIOTECA MUNICIPAL DE PERPINYÀ. *Cartulari Rossellonès d'Alart.* Volum F, pg. 266-267.

3.- *En P. Blan donzel, lochtinent del molt noble e savi Mossèn de Perellós, cavalier governador e capità general dels comtats Rosselló e de Cerdanya, als amats tots e qualsevol castellans o regens, castalanies e gardes de aquelles, dins nostra Capitania general ...vos que nos, per tuició e bona garda de tota aquesta terra e les noves que de present ocorren... havem fetes certes ordinacions... e són de la tenor seguent:*

Primo ordinam e manam que qual sevol castellà o garda dels castells e forses de nostra Capitania garden ab subirana diligènciæ gayten les dites forces, així de dies cum de nits. Item que si los dits castellans o grades de dits vehien venir gens darmes envers aquestes parts e volien intrar en aquest regne... fassen una fumada al costat de aquella arboren un lansol blanch, e si per ventura vesien venir e intrar gran flota de gent, que fossen dessus sinch sens rosins, en continent fassen tres fumades, en tres parts. E per semblant, en la nit, tinguen e serven lo dit ordre, fassen emperò de nits farahons çò és, per quascuna squadra un faraó. E si era molta gent, çò es ultra. D . rosins, prestament fassen tres faraons en tres parts de la forsa, e aquells lansen abays.

E les dites ordinacions manam que per vosaltres... sien servades, certificantvos que si, per culpa de vosaltres no complint e servant les dites ordinacions... seria imputat a vosaltres... aquell càstich ques merexera.

Dada a Perpneyà ab gran cuyta lo darrer die de octubre del any MCCCCXXXVIII.

BIBLIOTECA MUNICIPAL DE PERPINYÀ. *Cartulari Rossellonès d'Alart.* Volum F, pg. 423-424.

4.- De far, faraó.

5.- *... item fer a recòrrer los canons de la Torra coronada, car no pot entrar ayga al çaffareg de la dita torr*

BIBLIOTECA MUNICIPAL DE PERPINYÀ. *Cartulari Rossellonès d'Alart.* Volum C, pg. 103.

6.- CAP GROS. Any VIII, núm. 5.